

თავისუფალი ადამიანისა და „მონის“ გატაცება- გაქცევის შემთხვევები ხეთური კანონების მიხედვით¹

საკვანძო სიტყვები: ხეთური კანონები, თავისუფალი ადამიანი და მონა, გაქცევა-გატაცება, არცავას ქვეყნები

Keywords: The Laws of the Hittites, free person and slave, escape-abduct, Arzawa countries

გასული საუკუნის დასაწყისამდე სამართლის ისტორიას ძველი საბერძნეთის სამართლის ისტორიით იწყებდნენ და რომის სამართლის განხილვით აგრძელებდნენ, თუმცა მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულიდან ახლო აღმოსავლეთში წარმოებულმა ინტენსიურმა არქეოლოგიურმა სამუშაოებმა სამართლის ისტორიასა და ზოგადად, საკაცობრიო ისტორიასაც, შემატა მეტად საინტერესო და მნიშვნელოვანი საკანონმდებლო ძეგლები. ამის შემდეგ ძველი აღმოსავლეთის სამართლის ისტორია ჩაითვალა სამართლის ისტორიის პირველ საფეხურად, პირველ პერიოდად.

საკანონმდებლო ძეგლები განსაკუთრებულად მნიშვნელოვან საისტორიო წყაროს წარმოადგენს ამა თუ იმ ქვეყნის ისტორიული, ეკონომიკური, სოციალური, სახელმწიფოებრივი, სამართლებრივი თუ კულტურული საკითხების შესასწავლად. სწორედ ამიტომაც ამ საკანონმდებლო ძეგლების აღმოჩენამ სრულიად ახლებურად დაანახვა მკვლევრებს ძველი აღმოსავლეთის საზოგადოებები.

ძველი აღმოსავლური სამართლის ძეგლებზე საუბრისას ყველას ბაბილონის მეფის, ხამურაბის მიერ შედგენილი კანონთა კოდექსი ახსენდება, თუმცა ამ კანონთა კოდექსს თავისი მასშტაბურობით არაფრით ჩამოუვარდება ხეთური კანონები. ხეთების სახელმწიფო სხვა ძველ აღმოსავლურ სახელმწიფოებთან შედარებით უფრო ნაკლები დროით არსებობდა, თუმცა მათ მიერ დატოვებული მემკვიდრეობა საკმაოდ

¹ სასიამოვნო მოვალეობად მიგვაჩნია, შენიშვნებისა და მითითებებისათვის მადლობა მოვახსენოთ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორს, ქალბატონ ირინე ტატიშვილს.

მრავალფეროვანი და მრავალრიცხოვანია. ეს ძველ აღმოსავლური სახელმწიფო ძვ. წ. XVII-XII საუკუნეებში არსებობდა. ხეთების სახელმწიფოს შესახებ, მეტწილად, არაფერი იყო ცნობილი ვიდრე გერმანელმა არქეოლოგმა ჰუგო ვინკლერმა 1906-1912 წლებში არ გათხარა თანამედროვე სოფელი ბოლაზქოი, რომელიც ხეთების ძლევამოსილი იმპერიის დედაქალაქი ხათუსა აღმოჩნდა. ბოლაზქოის არქივში აღმოჩნდა ლურსმული დამწერლობით შესრულებული ათასობით ფირფიტა, რომელთა შორის იყო ლიტერატურული, ადმინისტრაციული, პოლიტიკური და რელიგიური შინაარსის ტექსტები. ამ ტექსტებს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები კანონთა კრებული. ცხადია, ამ ტექსტების შინაარსი იმთავითვე ცნობილი არ ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტები მკვლევართათვის უკვე კარგად ცნობილი ლურსმული დამწერლობით იყო შესრულებული, მათი შინაარსის გაგება ვერ მოხერხდა, რადგანაც ხეთური, იგივე ნესიტური დამწერლობა ჯერ გაშიფრული არ იყო. ბოლაზქოიში აღმოჩენილი ტექსტების კვლევა არაერთმა მეცნიერმა დაიწყო, თუმცა მათ შორის ყველაზე დიდ წარმატებას ჩეხმა ასირიოლოგმა ბედრჟიხ ჰროზნიმ მიაღწია. ჰროზნიმ ისე, რომ კვლევა ჯერ კიდევ ბოლომდე არ ჰქონდა დასრულებული 1915 წლის დეკემბერში ჟურნალში „გერმანიის აღმოსავლური საზოგადოების მოამბე“, გამოაქვეყნა სტატია სათაურით „ხეთების პრობლემის ამოხსნა. წინასწარი მოხსენება“. ჰროზნი ორ ძირითად მიზეზს ასახელებდა, თუ რატომ გამოაქვეყნა ჯერ კიდევ დაუსრულებელი შრომა: „მხედველობაში მივიღე, რომ, ერთი მხრივ, ომი უეჭველად შეაფერხებს ჩემი შრომების დამთავრებასა და გამოქვეყნებას, ხოლო მეორე მხრივ, ალბათ, სხვები გამოაქვეყნებენ თავიანთ წიგნებს ხეთების პრობლემაზე, გადავწყვიტე, აღარ მეცადა და შემოკლებულად გამომექვეყნებინა ჩემი შრომის შესავალი თავი „გერმანიის აღმოსავლური საზოგადოების მოამბეში“ (კერამი 1966: 72). პირველმა მსოფლიო ომმა მართლაც შეუშალა ჰროზნის ხელი, რადგანაც იგი ავსტრია-უნგრეთის არმიაში გაიწვიეს, თუმცა ომის დასრულების შემდეგ მან ხეთოლოგიის საკითხებზე ინტენსიური მუშაობა დაიწყო.

1922 წელს სწორედ ხეთური ფირფიტების პირველგამშიფრავმა ჰროზნიმ ფრანგულ ენაზე გამოსცა ხეთური კანონები, მალევე ტექსტის გერმანული თარგმანი შეასრულეს ი. ფრიდრიხმა და გ. ციმერნმა. 30-იან წლებში ხეთური კანონები გამოიცა ინგლისურად, იტალიურად, თურქულად და სხვა მრავალ ენაზე. ამჟამად ყველაზე სრულყოფილად

ჰარი ჰოფნერის გამოცემა ითვლება (Hoffner 1997). ხეთური კანონების პირველი სრული თარგმანი რუსულ ენაზე შეასრულა ი. დიაკონოვმა (Дьяконов 1952: 259-284). ქართულ ენაზე ხეთური კანონები პირველად ისიდორე დოლიძემ თარგმნა. ი. დოლიძემ კანონები ი. დიაკონოვის რუსული გამოცემიდან გადმოიღო (დოლიძე 1960: 102-129). მოგვიანებით ხეთურიდან თარგმანი აკად. გრიგოლ გიორგაძემ შეასრულა, თუმცა მან მხოლოდ კანონების პირველი ფირფიტა თარგმნა (გიორგაძე 1990: 210-220). უკანასკნელ პერიოდში ხეთური კანონები ქართულ ენაზე სრულად გამოსცეს პროფესორებმა მაია ღამბაშიძემ და ერეკლე ასტახიშვილმა, მათი გამოცემა ჰოფნერის თარგმანს ეფუძნება (ღამბაშიძე, ასტახიშვილი 2021: 357-384).

ხეთური სამართლის ძეგლები ხეთურ-ნესიტურ ენაზეა შესრულებული. თანამედროვე ნუმერაციით ხეთური კანონები 241 პარაგრაფს მოიცავს. არსებობს, ტექსტის რამდენიმე ვარიანტი. ეს ვარიანტები სხვადასხვა პერიოდს განეკუთვნება, მაგალითად, კანონების ოთხი ასლი ძვ. წ. 1650-1500 წლებით თარიღდება, არის ასევე კანონების უფრო გვიანდელი ტექსტი, რომელიც ხეთების ახალი სამეფოს პერიოდს განეკუთვნება. გვიანდელი ტექსტები არა მხოლოდ ადრინდელის გადაწერილი ვარიანტებია, არამედ მასში მთელი რიგი შინაარსობრივი ცვლილებებიც არის შეტანილი. ამ ცვლილებების მიხედვით სასჯელთა უდიდესი ნაწილი გამარტივებულია. მკვლევართა ვარაუდით კანონების გვიანდელი ვარიანტი არნუვანდა III-ის ან თუთხალია IV-ის ეპოქით თარიღდება (გიორგაძე 1988: 119). ხეთური კანონების ფირფიტების მიხედვით ვიგებთ, რომ ხეთმა კანონმდებლებმა მთლიანი ტექსტი ორ ძირითად ნაწილად გაყვეს. პირველი მუხლიდან მეასე მუხლის ჩათვლით ტექსტს უწოდეს „უკეთუ კაცი“, ხოლო მეასედან მეორასე მუხლის ჩათვლით „უკეთუ ვაზი“. პირველი ფირფიტა შეიცავს ადამიანის პირადი უფლებებისა და საკუთრების უფლების განმარტებებს, აღწერილია თავისუფალი კაცისა და „მონის“ მდგომარეობა. მოცემულია სასჯელთა სისტემა ადამიანის მოკვლისა თუ დაშავებისათვის, ქურდობისა თუ მოტაცებისათვის, განხილულია საოჯახო და საქორწინო სამართლის ნორმები. კანონთა კრებულის მეორე ფირფიტა კი ეხება მიწათმფლობელობის სხვადასხვა ფორმის სამართლებრივი დაცვის საკითხებს, მოცემულია ფასები, ასევე განხილულია სექსუალური ხასიათის დანაშაულებები და ამ დანაშაულისათვის გათვალისწინებული სასჯელები. ამ ორ ფირფიტაზე ჩამოწერილ კანონებს რვა ძირითადად ჯგუფად ყოფენ: I ჯგუფი

მოიცავს აგრესიის, თავდასხმისა და გატაცების შემთხვევებს, II ჯგუფი ოჯახურ ურთიერთობებს შეეხება, III ჯგუფი – ვალდებულებებს, IV ჯგუფი – ქონების ხელყოფასა და ქურდობას, V ჯგუფი – ხელშეკრულებებსა და ფასებს, VI ჯგუფი – საკრალურ საკითხებს, VII ჯგუფი – კონტრაქტებსა და ტარიფებს, VIII ჯგუფი კი სექსუალური ხასიათის დანაშაულებებს. ჩვენ გარკვეული ნიშნით პირველი ჯგუფიდან გამოვყავით ის კანონები, რომლებიც თავისუფალი ადამიანის გატაცებისა და „მონის“¹ გაქცევა-გატაცების შემთხვევებს შეეხება და სწორედ ამ მუხლების დეტალური განხილვისა და სხვა ძველ აღმოსავლურ კანონებთან შედარების გზით ვაპირებთ გამოვიტანოთ გარკვეული სახის ზოგადი დასკვნები ხეთური საზოგადოების ძირითადი მახასიათებლებისა და ამ საზოგადოების სოციალური ბუნების შესახებ. საკითხზე მუშაობისას ვეყრდნობით სამ ძირითად თარგმანს – ჰოფნერიხულ, გიორგაძისულ და ასევე ვიყენებთ დიაკონოვის მიერ შესრულებულ თარგმანს, მართლია, ეს უკანასკნელი ხეთოლოგიის დღევანდელი მიღწევების ფონზე შეიძლება მოძველებულად გამოიყურებოდეს, თუმცაღა დიაკონოვისეული ინტერპრეტაციების წარმოჩენაც საინტერესოდ გვეჩვენება.

პირველი შემთხვევა, სადაც ადამიანის გატაცებაა აღწერილი არის მეცხრამეტე მუხლი. მეცხრამეტე მუხლის A ნაწილში გვაქვს შემთხვევა, როდესაც ლუვიელი იტაცებს თავისუფალ ადამიანს ხეთის ქვეყნიდან და მიჰყავს ის ლუვიაში (არცავაში).² დიაკონოვს ეს მუხლი შემდეგნაირად აქვს ნათარგმნი: „თუ კი ვინმე ლუვიელი გაიტაცებს ადამიანს ხათიდან, იქნება ეს კაცი, თუ ქალი და წაიყვანს მას არცავაში, ხოლო ბატონი იპოვის მას, შეუძლია წაიყვანოს მთელი მისი სახლი“ (Дьяконов 1952: 261). გრ. გიორგაძე აღნიშნულ მუხლს შემდეგნაირად თარგმნის: „უკეთუ რომელიმე ლუვიელი ადამიანს, კაცს ან ქალს ქ. ქათუსაში მოიპარავს და მას არცავას ქვეყანაში წაიყვანს, ბატონი მისი იპოვის, იგი მხოლოდ თავის სახლში წამოიყვანს“ (გიორგაძე 1990: 212). რაც შეეხება ჰოფნერიხულ თარგმანს იგი ასე გამოიყურება: „თუ ლუვიელი გაიტაცებს თავისუფალ ადამიანს, კაცს ან ქალს, ხეთის ქვეყნიდან და წაიყვანს მას არცავას ქვეყანაში, და შემდგომ გატაცებული პირის მფლო-

1 ხეთურ კანონებში მოცემულ სიტყვას „ARAD (İR)“ თარგმნიან, როგორც მსახური, მონა, ყმა (ხეთურ-ქართული ლექსიკონი 2013: 24). იმის გათვალისწინებით, რომ ხეთური კანონების ყველა თარგმანში „ARAD“ თარგმნილია როგორც მონა ჩვენც ვარჩიეთ, სწორედ, ეს სიტყვა გამოგვეყენებინა, თუმცა კი შესაძლოა, შინაარსით, „მონა“ მთლად ზუსტად ვერ შეესაბამებოდეს ხეთური კანონების „ARAD (İR)“-ს.

2 არცავას ქვეყნები, ძირითადად დასახლებული იყო ხეთების მონათესავე ინდოევროპელი ტომებით, ლუვიელებით, ამიტომაც ხეთები ამ ტერიტორიას ლუვიასაც ეძახდნენ.

ბელი ამოიცნობს მას, უნდა ჩამოართვას მისი ქონება“ (Hoffner 1997: 30). დავიწყოთ იმ გარემოებით, რომ თავისუფალ ადამიანს ჰყავს ბატონი. გრიგოლ გიორგაძე მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტში თავისუფალ ადამიანზეა საუბარი, გატაცებულს მაინც არათავისუფლად მიიჩნევს, რადგანაც გატაცებულ ადამიანს ჰყავს ბატონი (გიორგაძე 1973: 264). თუმცა აშკარაა, რომ მთელ მეცხრამეტე მუხლში „მონა“ არსად ფიგურირებს და აღნიშნული მუხლის განხილვის მთავარ საგანს, სწორედ თავისუფალი ადამიანის გატაცების შემთხვევა წარმოადგენს. სწორედ ამიტომაც გასაზიარებელი ჩანს ჰოფნერის მართებული შენიშვნა, რომ მფლობელი/მესაკუთრე უნდა აღნიშნავდეს არა ბატონს, არამედ სახლის, ოჯახის მეთაურს (Hoffner 1997: 30), გატაცებულის „ჭირისუფალს“. ასევე ვიზიარებთ ჰოფნერის თარგმანის მეორე ნაწილს, სადაც დანაშაულისთვის სასჯელია მოცემული, აღსანიშნავია, რომ იმავეს წერს დიაკონოვიც. გიორგაძისა და ღამბაშიძე-ასტახიშვილის მიხედვით, ისე გამოდის, რომ ლუვციელის მიერ თავისუფალი ადამიანის გატაცება დანაშაულს არ წარმოადგენს, რადგანაც გატაცებულის პატრონმა, მხოლოდ გატაცებული უნდა წაიყვანოს შინ. გაუგებარია, თუ რატომ უნდა ყოფილიყო ასეთ უპირატეს მდგომარეობაში ჩაყენებული ლუვციელი, როდესაც შემდგომი მუხლების განხილვა სულ სხვა რამეში დაგვარწმუნებს. ამრიგად, 19A-ში გვაქვს ასეთი სურათი: ლუვციელი ხათუსადან იტაცებს თავისუფალ ადამიანს და მიჰყავს ის არცავაში, ამისათვის კი სასჯელი არის ქონების ჩამორთმევა.

19B-ში გვაქვს საპირისპირო შემთხვევა, როდესაც გამტაცებელი ხეთია, ხოლო გატაცებული ლუვციელი. დიაკონოვის თარგმანის მიხედვით ეს მუხლი ასე გამოიყურება: „თუ კი ხათუსადან რომელიმე ხეთი გაიტაცებს ლუვციელს და წაიყვანს მას ლუვიაში, ადრე აძლევენ 12 თავს, ახლა კი მან უნდა მისცეს 6 თავი, აგრეთვე პასუხს აგებს თავისი სახლ-კარით“ (Дьяконов 1952: 261). გრ. გიორგაძე ამ მუხლს შემდეგნაირად თარგმნის: „უკეთუ ვინმე ხეთი ქ. ხათუსაში ლუვციელს მოიპარავს და მას ლუვიის ქვეყანაში წაიყვანს, წინათ 12 თავს იხდიდნენ, ახლა იგი 6 თავს გაიღებს და მის სახლს ჩააბარებს“ (გიორგაძე 1990: 212). ჰოფნერი ამ მუხლს იდენტურად თარგმნის, თუმცა ხეთური კანონებისათვის დამახასიათებელი ფორმულის „pár-na-aš-še-a šu-wa-i-ez-zi“-ის სულ სხვანაირ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს, კერძოდ: „მან (ე. ი. დამნაშავემ – ზ. ქ.) უნდა მიხედოს მის (ე. ი. დაზარალებულის – ზ. ქ.) სახლს“. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში გასაზიარებელი ჩანს გიორგაძის ინტერპრეტაცია, რადგა-

ნაც „სახლ-კარით პასუხისგება“ და „დაზარალებულის სახლზე მზრუნველობაც“ ამ დანაშაულთან დაკავშირებით უმართებულოა, ამ ფორმულას ვხვდებით უფრო მსუბუქი დანაშაულების დროსაც, სადაც „სახლ-კარით პასუხისგება“ ან „დაზარალებულის სახლზე მზრუნველობა“, საერთოდ არ მოდის შესაბამისობაში დანაშაულის სიმძიმესთან. აქვე დგება ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი გატაცებულის ბედის შესახებ. ამ მუხლში არ ჩანს, რომ გატაცებული უნდა განთავისუფლდეს, ჩვენი აზრით ეს გარემოება იმდენად ცხადი და ნათელი უნდა ყოფილიყო, რომ მისი სპეციალურად კანონებში არ ჩაწერილა, გატაცებულის დაბრუნების შესახებ საუბარი არც 19A-ში გვხვდება, თუმცა ის გარემოება, რომ მას ამოიცნობენ ავტომატურად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ საკუთარ სახლსაც უნდა დაუბრუნდეს. 19B ასევე იმითაც არის საინტერესო, რომ აქ მოცემულია როგორც ადრინდელი სასჯელი, ასევე კანონის დაწერის მომენტისათვის დაწესებული სასჯელიც. ეს მუხლი კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ იშვიათი გამონაკლისის გარდა, სასჯელები ყოველთვის მარტივდება და უფრო მსუბუქიც ხდება.

მომდევნო მუხლები, კერძოდ მეოცე და ოცდამეერთე, უკვე „მონის“ გატაცების შემთხვევებს ეხება. მე-20 მუხლში აღწერილია ასეთი შემთხვევა: „უკეთუ რომელიმე ხეთი ხათის მონას ლუვიადან გაიტაცებს და მას ხათის ქვეყანაში მოიყვანს. ხოლო ბატონი მისი იპოვის მას, იგი მასში 12 სიკლ ვერცხლს გაიღებს და მის სახლს ჩააბარებს“ (გიორგაძე 1990:212). „pár-na-aš-še-a šu-wa-i-ez-zi“, ამ ფორმულას ჰოფენერი აქაც ისეთივე ინტერპრეტაციას უკეთებს, როგორც ზემოთ დასახელებულ შემთხვევაში, ხოლო დიაკონოვი ისევ სახლ-კარით პასუხისგებაზე აქცენტირებს. ღამბაშიძე-ასტახიშვილი „pár-na-aš-še-a šu-wa-i-ez-zi“-ის სულ სხვანაირ ინტერპრეტაციას გვთავაზობენ, რომელიც კიდევ უფრო ნაკლებად გასაზიარებელი ჩანს, ეს ინტერპრეტაცია ასე გამოიყურება: „მან (ე. ი. გამტაცებელმა – ზ. ქ.) თავისი სახლიდან უნდა მოიტანოს“ (ღამბაშიძე, ასტახიშვილი 2021: 362). ამ შემთხვევაშიც გიორგაძის თარგმანი უფრო მართებულად გვეჩვენება. აქაც „მონის“ ბედი თითქოს გაუგებარი ჩანს, მაგრამ ამ შემთხვევაშიც აშკარა უნდა იყოს, რომ „მონა“ ისევ ძველ ბატონს უნდა დაუბრუნდეს, ხოლო გამტაცებლის მიერ გადასახდელი 12 სიკლი ვერცხლი, ჩვენ მიგვაჩნია იმ ზარალის ანაზღაურებად, რაც „მონის“ გატაცების შედეგად მიაღწა ბატონსა და მის მეურნეობას და იგი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ჩაითვალოს, თავად „მონის“ გამოსასყიდ თანხად. განსხვავებული შემთხვევა გვაქვს მოცემული 21-ე მუხლში,

კერძოდ: „უკეთუ ვინმე ლუვიელის მონას ლუვიას ქვეყნიდან გაიტაცებს და მას ხათის ქვეყანაში წაიყვანს, ხოლო ბატონი მისი იპოვის მას, იგი მხოლოდ თავის მონას დაუბრუნებს. ანაზღაურება არ არის“ (გიორგაძე 1990: 212). ეს მეტად საინტერესო შემთხვევაა, რადგანაც არცაა დაან ლუვიელის „მონის“ გატაცება და მისი ხათის ქვეყანაში წაყვანა, რეალურად, დანაშაული არ არის, რადგანაც გამტაცებელს ამის გამო სასჯელი არ ეკისრება, სწორედ ამიტომაც განსაკუთრებულადაა აქცენტირებული, რომ ძველ ბატონს მხოლოდ „მონა“ უნდა დაუბრუნდეს და გამტაცებელს სასჯელი არ ეკისრება. მეოცე და ოცდამეერთე მუხლებზე მსჯელობისას აკად. გრიგოლ გიორგაძე თავის ნაშრომში „ხეთების სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიის საკითხები“ წერს, რომ ხეთური კანონები ითვალისწინებდა „მონის“ წარმოშობას (გიორგაძე 1973: 264). ამ მოსაზრებას, რთულია დავეთანხმოთ, ამ მუხლებში კანონთა ინტერესის მთავარ ობიექტს წარმოადგენს ის თუ ვისი „მონაა“ გატაცებული და საიდანაა გატაცებული. ის ფაქტი, რომ „მონა“ ვთქვათ არცაა ტერიტორიიდან არის გატაცებული არ ნიშნავს ავტომატურად იმას, რომ გატაცებული „მონა“ ლუვიელია ან თუ მონა ხეთის ქვეყნიდანაა გატაცებული – ის ხეთია. გრიგოლ გიორგაძე თვითონვე წერს, რომ მას შემდეგ რაც ბატონი იპოვის გატაცებულ „მონას“, მონა უნდა დაბრუნდეს იმ ქვეყანაში, საიდანაც გაიტაცეს (გიორგაძე 1973: 265). ამრიგად, კანონის ინტერესის არეალს წარმოადგენს, რომ „მონა“ დაბრუნდეს ბატონის ქვეყანაში და ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა არ აქვს თავად „მონის“ წარმომავლობას. ცხადია, ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, რომ ხეთურ კანონებს „მონის“ უფლებები არ აინტერესებს, შესაძლოა ეს ჩვენ მიერ განხილულ მუხლებში ნაკლებად ჩანდეს, თუმცა ირიბად ეს მუხლებიც იცავს „მონის“ უფლებებს, რადგანაც უზრუნველყოფს „მონის“ დაბრუნებას იქ, სადაც შესაძლოა იყოს მისი სამშობლო და სადაც შესაძლოა ჰყავდეს ოჯახი.

„მონის“ გატაცების შემთხვევებთან დაკავშირებით ედუარდ მენაბდე წერს, რომ გატაცება ყოველთვის არ შეიძლება კვალიფიცირდეს, როგორც „მონის“ ძალმომრეობით წაყვანა. იგი მიუთითებს, რომ შესაძლოა ბატონები ერთმანეთის „მონების“ გადაბირებას ცდილობდნენ (Менабде 1961: 28). ჩვენი აზრით, ორაზროვნებას არ უნდა იწვევდეს, რომ მე-20 და 21-ე მუხლებში, სწორედ მონის ძალით გატაცების შემთხვევებია აღწერილი. მით უმეტეს, რომ „მონის“ გაქცევის შემთხვევები, რომელიც დიდი ალბათობით მონის სურვილი უნდა ყოფილიყო, ხეთურ კანონებში ცალკეა განხილული. საზოგადოდ, უნდა ითქვას, რომ კანონში

გამოყენებული ტერმინი ორაზროვნებას არ უნდა იწვევდეს. დღესაც კანონი უნდა იყოს კომპაქტური და ზუსტი, რადგან დაინტერესებულ მხარეს არ ჰქონდეს მისი ინტერპრეტაციის საშუალება. ის მკაცრი ფორმულები, რაც ხეთურ კანონებში გვაქვს, გვარწმუნებს, რომ კანონებს ამგვარად უყურებდნენ ძველი აღმოსავლეთის ხალხებიც. სხვა ამბავია, რომ ჩვენ, ახ. წ. III ათასწლეულში მცხოვრებთ გვიჭირს აღვიქვათ ძვ. წ. II ათასწლეულში მცხოვრები ხეთისთვის რას ნიშნავდა კანონებში მოცემული მკაცრი ფორმულირებანი, რომელნიც ხეთებისთვის დიდი ალბათობით არანაირ ორაზროვნებას არ იწვევდა. ამ ფონზეც კი მე-20 და 21-ე მუხლებში, აშკარაა, რომ „მონის“ გატაცება არც ბატონის სურვილია და დიდი ალბათობით, არც მონისა, რადგანაც გატაცებული „მონა“ დიდი ალბათობით ისევ ვიღაცის „მონა“ უნდა გამხდარიყო.

22-ე მუხლიდან უკვე „მონის“ გაქცევის შემთხვევები გვაქვს აღწერილი. 22A ამგვარადაა ფორმულირებული: „უკეთუ მონა კაცი გაიქცევა და მას ვინმე უკან დააბრუნებს, თუკი მას ახლოს შეიპყრობს, იგი მას ფეხსაცმელს მისცემს“ (გიორგაძე 1990: 212). ამ მუხლთან დაკავშირებით დგება ორი მნიშვნელოვანი საკითხი. პირველი არის თუ, რა იგულისხმება ახლოს შეპყრობაში, საიდან ახლოს? „მონის“ გაქცევის ადგილიდან ანუ ბატონის სახლიდან, თუ იქიდან სადაც მპოვნელი ცხოვრობს? ჩვენი აზრით აქ „მონის“ გაქცევის ადგილი უნდა იგულისხმებოდეს და არა მპოვნელის საცხოვრებელი ადგილი, ამაზე მიგვანიშნებს მპოვნელისადმი მისაცემი საჩუქარიც – ფეხსაცმელი. ის ფაქტი, რომ „მონის“ ბატონმა მპოვნელს ფეხსაცმელი უნდა გადასცეს, რომელიც სავარაუდოდ, 22B-ს მიხედვით 2 სიკლზე ნაკლები უნდა ღირებულიყო, მიუთითებს, რომ ასეთ მცირე საჩუქარს „მონის“ ბატონი გასცემს იმიტომ, რომ დიდი ალბათობით ახლოს მყოფი „მონის“ დაჭერას ისიც შეძლებდა, თუ რატომ მაინცდამაინც ფეხსაცმელი ეს რთული სათქმელია.¹ 22B-ში უკვე მოცემულია შემთხვევები როდესაც „მონა“ გაქცევის ადგილიდან შორს არის წასული. თუ „მონა“ მდინარეს არ გასცდენია და ისე შეიპყრობენ, ამისათვის ბატონმა 2 სიკლი ვერცხლი უნდა გასცეს, ხოლო თუ მდინარის გადაღმა შეიპყრობენ – 3 სიკლი ვერცხლი. მდინარეში იგულისხმება კლასიკური ხანის ჰალისი, თანამედროვე ყიზილ-ირმაკი, რომელსაც ხეთები მარასანთას უწოდებდნენ.

23-ე მუხლი 22-ის გაგრძელებას წარმოადგენს იმ თვალსაზრისით,

¹ შესაძლოა ეს იყოს საზღაური იმისთვის, რომ მპოვნელმა ფეხსაცმელი გაცვითა, როცა ჯერ მონა შეიპყრო, ხოლო შემდეგ ბატონსაც მიჰგვარა, ამასთანავე არ არის გამორიცხული, რომ ფეხსაცმლის ჩუქებას, რაიმე საკრალური დატვირთვა ჰქონდეს.

რომ „მონის“ გაქცევისა და პოვნის არეალი ფართოვდება. თუკი „მონა“ ლუვიას ქვეყანაში გაიქცევა, მისი დაბრუნებისთვის ბატონმა 6 სიკლი ვერცხლი უნდა გაიღოს, ხოლო მტრის ქვეყანაში გაქცეული „მონა“ მპოვნელს რჩება. თუმცა ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით საინტერესო პროცედურასთან გვაქვს საქმე. მტრის ქვეყანაში „მონის“ მპოვნელმა კაცმა, ეს „მონა“ ჯერ ბატონთან უნდა დააბრუნოს და მხოლოდ ამის შემდეგ რჩება მას ეს „მონა“. ეს კარგად მიგვანიშნებს თუ რაოდენ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ხეტები კანონის აღსრულებასა და პროცედურებს. ამრიგად გვაქვს ასეთი სურათი, რომ ბატონი, მხოლოდ, მაშინ კარგავს უფლებას „მონაზე“, როდესაც ეს უკანასკნელი მოახერხებს გაქცევას „მტრის“ ქვეყანაში. აქვე დგება კიდევ ერთი საკითხი – რას უნდა ნიშნავდეს მტრის ქვეყანა, თუმცა სანამ ამ საკითხზე გადავიდოდეთ, იქამდე აუცილებლად უნდა შევხებით არცაღას საკითხს. არცაღა/ლუვია, როგორც ვნახეთ არაერთხელ შეგვხვდა და საზოგადოდ არცაღას ქვეყნები არაერთხელ გვხვდება ხეტების ისტორიაშიც. ლუვიას ანუ არცაღას ქვეყანა მცირე აზიის სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში მდებარეობდა. არცაღას ქვეყნები ხათის ტერიტორიისაგან იზოლირებულნი არ ყოფილან და არცაღას თითოეული ქვეყანა, უშუალოდ ესაზღვრებოდა ხათის განაპირა ოლქებს (გიორგაძე 1960: 22-23). ხეტების ახალი სამეფოს პერიოდისათვის არცაღას ქვეყნები ხეტების სახელმწიფოსადმი ნახევრად-ვასალურ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდნენ, რაც ხელშეკრულებებითაც იყო განმტკიცებული. სწორედ ეს ხელშეკრულებები განსაზღვრავდა ხათუსადან ლუვიაში და პირიქით ლუვიადან ხათუსაში, თავისუფალი ადამიანების გატაცებისა და „მონების“ გაქცევა-გატაცების შემთხვევებს. არცაღას ყველა ქვეყნის მბრძანებლებთან დადებულ ხელშეკრულებებში გატაცებული ადამიანების, მათ შორის „მონებისა“ და სამხედრო ტყვეების, გაცვლა-დაბრუნების შესახებ სპეციალური პარაგრაფებია მიძღვნილი. აქედან გამომდინარე, სავარაუდოა, რომ „მტრის ქვეყანა“ აღნიშნავდა ისეთ ქვეყანას, რომელთანაც ხეტებს ამგვარი ხელშეკრულება დადებული არ ჰქონდათ და ასეთ ქვეყნებთან საკითხი შედარებით უფრო მარტივადაც წყდებოდა ხოლმე.

უკანასკნელი მუხლი, რომელსაც განვიხილავთ აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით არის 24-ე. მოცემული გვაქვს ასეთი შემთხვევა: „თუკი კაცი ან ქალი მონა გაიქცევა, მან, ვის სახლშიც მონის პატრონი იპოვის მას, უნდა გადაუხადოს ერთი თვის ანაზღაურება: 12 სიკლი ვე-

რცხლი კაცისთვის, 6 სიკლი ვერცხლი ქალისთვის“ (Hoffner 1997: 33). ამ მუხლის მეორე ვარიანტში გვაქვს ერთი წელი, ხოლო ანაზღაურება კაცი მონის გამო არის 100 სიკლი, ქალისათვის – 50 სიკლი. როგორც ედუარდ მენაბდე წერს, ეს ანაზღაურება დიდად არ აღემატებოდა დაქირავებული მუშის ანაზღაურებას. მისი აზრით ამ ანაზღაურებაში: „...დიდი ალბათობით, უმთავრესად, იგულისხმება სხვისი მონის დროებითი ექსპლუატაციისთვის გადასახდელი, განსაზღვრული ოდენობა“ (Менабде 1961: 29). ჩვენი აზრით აქაც „მონა“ ბატონს უნდა დაბრუნებოდა და გადასახდელი თანხა იყო იმ ზარალის კომპენსაცია, რაც შესაძლოა, მის საოჯახო მეურნეობას მისდგომოდა ამ „მონის“ გაქცევითა და მის მეურნეობაში არმუშაობით. ამ მუხლთან დაკავშირებით წამოიჭრება ერთი ასეთი შეკითხვა, მართალია, ამ კანონებში მითითებულია ერთი თვე და ერთი წელი, მაგრამ რა ხდებოდა იმ შემთხვევაში, თუ „მონა“ გაქცეული იყო და თავს სხვაგან აფარებდა ერთ თვეზე ან ერთ წელზე მეტი ხნით, ისევ იგივე თანხა იყო გადასახდელი თუ დროის რაოდენობის გაზრდის მიხედვით თანხაც იზრდებოდა. ჩვენი აზრით, ეს უკანასკნელი ვარიანტი ნაკლებად მისაღები ჩანს, სავარაუდოა, რომ ეს იყო ფიქსირებული თანხა, რაც პირვანდელ ვერსიაში შედარებით ცოტაა, ხოლო გვიანდელ ვარიანტში უფრო გაზრდილია, თუმცა გაზრდილია დროც, ერთი თვის ნაცვლად გვაქვს ერთი წელი.

საინტერესო ჩანს იმავე თემატიკის მუხლების შედარება სხვა ძველ აღმოსავლურ საკანონმდებლო ძეგლებთან. გატაცებული „მონა“ ერთგან ფიგურირებს, ეშნუნას კანონების¹ 49-ე მუხლში: „თუ კი კაცი დაეპატრონება გატაცებულ მონას ან მონა-ქალს, მან უნდა მიუყვანოს (სავარუდოდ, ძველ ბატონს – ზ. ქ.) მონა მონაში, მხევალი მხევალში“ (Kitchen, Lawrence 2012: 105). აღსანიშნავია, რომ ამ მუხლში ის ვინც „ეპატრონება მონას“, რამდენად არის მისი გამტაცებელი რთული სათქმელია. სავარაუდოა, რომ მუხლში მოყვანილი სასჯელი, თავად გამტაცებელს არ უნდა მიემართებოდა და სასჯელის ობიექტს წარმოადგენს ის ვინც იყენებს „მონის“ შრომას, ხოლო თავად გამტაცებელი, დიდი ალბათობით, სიკვდილით უნდა დასჯილიყო. ამაში გვარწმუნებს ისიც, რომ ეშნუნას კანონებში არსად არ გვხვდება თავისუფალი ადამიანის გატაცების შემთხვევა, რომელიც ასევე სიკვდილით უნდა დასჯილიყო. დაახლოებით

1 შუმერული ქალაქ-სახელმწიფო ცენტრალურ მესოპოტამიაში. ეშნუნას კანონები აღმოჩნდა თანამედროვე ერაყში 1945-1947 წლების არქეოლოგიური გათხრებისას. კანონთა ფირფიტები თარიღდება ძვ. წ. XIX საუკუნით.

იდენტური შემთხვევა გვაქვს ისინის მეფე ლიფითიშთარის კანონებში.¹ ლიფითაშთარის კანონების მეთორმეტე და მეცამეტე მუხლში მითითებულია, რომ ის კაცი ვინც გაქცეულ „მონას“ შეიფარებს, ერთ „მონას“ გაიღებს, ხოლო თუ „მონა“ არ ჰყავს, მაშინ 15 სიკლ ვერცხლს გადაიხდის (Kitchen, Lawrence 2012: 75). არც ლიფითიშთარის კანონებში გვაქვს აღწერილი თავისუფალი ადამიანისა და „მონის“ გატაცების შემთხვევები, ხოლო ის რაც კანონში მითითებული არ იყო, სავარაუდოა, რომ სიკვდილით ისჯებოდა. გატაცება-გაქცევის საკითხებს ვრცლად ეხება ხამურაბის კანონები. ხამურაბის კანონების მიხედვით თავისუფალი ადამიანის ან „მონის“ გატაცება ან თუნდაც გაქცეული მონის შეფარება უპირობოდ სიკვდილით ისჯებოდა, ამასთანავე ხამურაბის კანონებში არ გვაქვს ისეთი დეტალიზაცია, როგორც ხეთურ კანონებში (ხამურაბის კანონები 1988: 12). დაახლოებით იდენტური ვითარება გვაქვს სხვა ძველ აღმოსავლურ კანონებშიც, აღარაფერს ვამბობთ ანტიკური პერიოდის სამართლის ძეგლებზე, სადაც „მონა“ კიდევ უფრო აქტიურად იყო ჩართული საწარმოო ურთიერთობებში. აშკარაა, რომ ხეთური კანონები ბევრად უფრო მსუბუქ სასჯელებს აკისრებენ თავისუფალი ადამიანისა და „მონის“ გამტაცებლებს. ამ გარემოების შესახებ ხეთური კანონების გამოქვეყნებისთანავე დაიწყეს მეცნიერებმა საუბარი. ბედრუხი ჰროზნი, ედუარდ მაიერი, ალბრეხტ გოეტცე და სხვანი გაკვირვებით მიუთითებდნენ ხეთების ჰუმანურ-სამართლებრივ დამოკიდებულებაზე დამნაშავისადმი (ტატიშვილი 2009: 22-23). თუმცა საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში ხეთების ჰუმანურობაზე საუბარი ჩაითვალა ინდოევროპელთა უპირატესობის მტკიცებად სემიტ ხალხებზე. აკად. ვასილი სტრუვე წერდა, რომ „ხეთური კანონების ე. წ. ჰუმანურობა ერთი მხრივ განპირობებული იყო ხეთების სახელმწიფოს მონათმფლობელური ხასიათით, ხოლო მეორე მხრივ მასში მონათმფლობელური არისტოკრატიის ბატონობით, რომლებმაც დაიმორჩლეს ხალხიც და სამეფო ძალაუფლებაც“ (Струве 1947: 20). მიუხედავად სტრუვეს მტკიცებისა, ეს ჰუმანიზმი აშკარად შესამჩნევია არა მხოლოდ ხეთური სამართლის ძეგლებში, არამედ სხვა ტიპის წერილობით ძეგლებშიც, იქნება ეს ლოცვები, მითები თუ ნარატიული ხასიათის წყაროები, მაგალითად, თუნდაც ხათუსილი III-ის ავტობიოგრაფიაში, რომლის დეტალურ ანალიზსაც აქ არ შევუდგებით (ხათუსილი III-ის ავტობიოგრაფია 1990: 202-209).

¹ ლიფითიშთარი იყო ისინის ქალაქ-სახელმწიფოს მეხუთე მეფე. 1947 წელს აღმოჩენილ იქნა მისი სახელით შედგენილი კანონები, რომელიც 38 მუხლისაგან შედგებოდა.

ამრიგად, ჩვენ მიერ განხილული მუხლების შედეგად, აშკარაა ხეთური საზოგადოების ჰუმანური ხასიათი და განსაკუთრებული დამოკიდებულება პიროვნებისადმი. ამასთანავე ამ მუხლების განხილვამ კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა, რომ ხეთურ საზოგადოებაში „მონასაც“ გააჩნდა უფლებები და იგი ხეთურ კანონებში ძალიან ხშირად წარმოგვიდგება, როგორც კანონის სუბიექტი. ხეთური კანონების მიხედვით „მონებს“ ჰქონდათ ქონება და ჰყავდათ ოჯახი, მათ შეეძლოთ თავისუფალ ადამიანებზე დაქორწინება ისე, რომ თავისუფალთა სოციალური სტატუსი ამითი არ იცვლებოდა, ხოლო „თავისუფალისა“ და „არათავისუფალის“ ქორწინების შედეგად დაბადებული შვილები „თავისუფალნი“ იყვნენ. საბჭოთა სამეცნიერო სკოლამ კი, როგორც პროფესორი ლევან გორდეზიანი შენიშნავს, „კლასიკოსთა ცალკეული გამონათქვამების აბსოლუტიზაციისა და დოგმებად ქცევის შედეგად მთელი ძველი სამყარო მონათმფლობელურად მონათლა, ხოლო ნებისმიერი არათავისუფალი ამ სამყაროში – მონად“ (გორდეზიანი 1999: 8). ამიტომაც, საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული შეხედულება, რომ ხეთურ საზოგადოებაში მონა სრულად უფლებო იყო, მეტწილად სიმართლეს არ შეესაბამება (Струве 1947: 20; Менабде 1961: 56). თუმცა იმ მოსაზრებისგანაც შორს ვართ, რომ მონები თავისუფალ ადამიანებს ამოვუყენოთ გვერდში (Bryce 2002: 55), სხვა რომ არაფერი, აშკარაა, რომ „მონები“ ძალიან კარგ პირობებში, რომ ყოფილიყვნენ, თავიანთი ბატონების სახლებიდან არ გაიქცეოდნენ, როგორც ჩანს „მონათა“ გაქცევას ისეთი სიხშირე მაინც ჰქონდა, რომ ეს საკითხი ხეთი კანონმდებლების ყურადღების ქვეშ მოექცა.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა:

- ▶ გიორგაძე 1988: გიორგაძე გრიგოლ, ათასი ღვთაების ქვეყანა, თბილისი, „მეცნიერება“, 1988;
- ▶ გიორგაძე 1960: გიორგაძე გრიგოლ, რამდენიმე შენიშვნა არცავას ქვეყნების ლოკალიზაციის შესახებ, აღმოსავლური კრებული I, 1960, გვ. 5-28;
- ▶ გიორგაძე 1990: გიორგაძე გრიგოლ, ხეთური კანონები, წიგნში ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის ქრესტომათია, რედ. გრ. გიორგაძე, თბილისი, „მეცნიერება“, 1990;
- ▶ გორდუზიანი 1999: გორდუზიანი ლევან, B-ხაზოვანი ტექსტების DO-E-RO ძველი სამყაროს სოციალური ისტორიის კონტექსტში, თბილისი, „ლოგოსი“, 1999;
- ▶ დოლიძე 1960: დოლიძე ისიდორე, ძველი აღმოსავლეთის სამართალი, თბილისი, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1960;
- ▶ კერამი 1966: კერამი კურტ, ხეთების საიდუმლოება, მთარგმნელი: თ. თაქთაქიშვილი, თბილისი, „ნაკადული“, 1966;
- ▶ ტატიშვილი 2009: ტატიშვილი ირინე, მოსაზრებები ხეთების საზოგადოების ჰუმანურობის შესახებ, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის საკითხები IV, 2009, გვ. 22-31;
- ▶ ღამბაშიძე, ასტახიშვილი 2021: ღამბაშიძე მაია, ასტახიშვილი ერეკლე, ხეთური კანონები, ჟურნ. ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოლოგია №6, 2021, გვ. 357-384;
- ▶ ხათუსილი III-ის ავტობიოგრაფია 1990: ხათუსილი III-ის ავტობიოგრაფია, ხეთურიდან თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო ირინე ტატიშვილმა, წიგნში ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიის ქრესტომათია, რედ. გრ. გიორგაძე, თბილისი, „მეცნიერება“, 1990;
- ▶ ხამურაბის კანონები 1988: ხამურაბის კანონები, აქადურიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო ზურაბ კიკნაძემ, თბილისი, „მეცნიერება“, 1988;
- ▶ ხეთურ-ქართული ლექსიკონი 2013: ხეთურ-ქართული ლექსიკონი, ნაკვეთი 9: შუმეროგრამები, შემდ. ირ. ტატიშვილი, თბილისი, „ლოგოსი“, 2013;
- ▶ Bryce 2002: Bryce Trevor, Life, and Society in the Hittite World, New York, Oxford University Press, 2002;
- ▶ Hoffner 1997: Hoffner Harry Angier, The Laws of the Hittites, Leiden, New York, Koln, „Brill“, 1997;
- ▶ Kitchen, Lawrence 2012: Kitchen Kenneth A., Lawrence Paul J. N., Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East Part 1: The Texts, Wiesbaden, „Harrassowitz Verlag“, 2012;
- ▶ Гиоргадзе 1973: Гиоргадзе Григорий, Очерки по социально-экономической истории Хеттского государства, Тбилиси, „Мецниереба“, 1973;

- ▶ Дьяконов 1952: Дьяконов Игор, Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства, Вестник древней истории №4, 1952, 83. 259-308;
- ▶ Менабде 1961: Менабде Эдуард, О рабстве в Хеттском государстве, Переднеазиатский сборник, Вопросы хеттологии и хуритологии, 1961, 83. 11-56:
- ▶ Струве 1947: Струве Василий, О „гуманности“ хеттских законов, Вестник древней истории №4, 1947, 83. 11-20.

Zaza Karchava

MA Program In Ancient Languages and Civilizations
Faculty of Humanities, TSU

CASES OF ABDUCTION AND ESCAPE OF A FREE PERSON AND „SLAVE“ ACCORDING TO THE LAWS OF THE HITTITES (SUMMARY)

Legislative monuments are important sources for studying historical, economical, social, state, legal, and cultural issues of any country. Therefore, the laws of the Hittites, which were discovered in 1906-1912 are a valuable source for studying the history of the Hittites kingdom.

I focused on the articles, which described the cases of abduction and escape of a free person and „slave“. These articles: 19th, 20th, 21st, 22-nd, 23-rd, and 24th. It is through a detailed review of these articles and comparisons with other ancient Eastern laws that we intend to draw some kind of general conclusions about the basic characteristics of the Hittite community and the social nature of this community. In addition, the discussion of these articles gave us an interesting picture of the relations between the Hittites and the Arzawa countries. During the working on the issue, I used three main translations of Hoffner, Giorgadze, and also the translation by Diakonoff.

These articles confirm the humanity and special attitude toward a person in the society of the Hittites. At the same time, the discussion of these articles once again assured us, that in a society of the Hittites, the „slave“ also had rights.

According to the laws of the Hittites „slaves“ had property and had a family, also „slaves“ were allowed to marry a free person, without changing the social status of the free person.

ღალი მექერიშვილი

საქართველოს ისტორიის სამაგისტრო პროგრამა
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თსუ

ლეონ სპათარიოსის ბიზანტიური მისია საქართველოში

საკვანძო სიტყვები: ლეონ სპათარიოსი, ბიზანტიის იმპერია, თეოფანე ჟამთააღმწერელი, დასავლეთ საქართველო, ბიზანტიური მისია, დიპლომატია, არაბთა დომინირება

Keywords: Leo Spatharios, Byzantine Empire, Theophanes the Confessor, West Georgia, Byzantine mission, Diplomacy, Arab domination

VIII საუკუნის დასაწყისი ერთ-ერთი საკმაოდ რთული პერიოდია საქართველოს ისტორიაში. ერთი მხრივ, ამიერკავკასია არაბი ხალიფების ყურადღების ცენტრში მოექცა, მეორე მხრივ, ბიზანტიის იმპერია არანაკლებ ყურადღებას უთმობდა თავისი პოლიტიკური გავლენის მოპოვებას საქართველოში, ამიტომ იდეოლოგიური, რელიგიური თუ კულტურული კუთხით ცდილობდა გავლენის შენარჩუნებასა და გაზრდას ამ ტერიტორიაზე. ამას ემატებოდა გაძლიერებული ხაზართა ხაკანატის გავლენა საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე, ამიტომ არაბების მიერ საქართველოში შექმნილ შფოთვისა და ძარცვა-რბევას ემატებოდა ხაზართა განუწყვეტელი თავდასხმები. სწორედ აღნიშნული პოლიტიკური პროცესებიდან გამომდინარე, მოცემულ პერიოდში ქართველთა უთანასწორო ბრძოლას აკად. სიმონ ჯანაშიამ სწორად უწოდა ქართველთა მიერ „სამი მხრით ხმლის ქნევა“.

ბიზანტიის იმპერიამ ჯერ კიდევ VII საუკუნის შუა ხანებიდან გააუქმა ლაზიკაში მეფობა და დასავლეთ საქართველოს იმპერატორის მოხელეები – აბაზგიის არქონტი და ლაზიკის პატრიკიოსი მართავდნენ. აქ არსებული პოლიტიკური ერთეულები ხშირად მიმართავდნენ ზომებს,